

σαντες διὰ τοῦ πολέμου ἀρχηγοὶ Κρατῶν, ὑπῆρξαν πεπρω-
κισμένοι δι' ἰδιοτήτων οὐχὶ καλοκαγαθίας, ἀλλὰ δι' ἰσχυ-
ρᾶς καὶ ἐντόνου ψυχικῆς δυναμικότητος μὲ ἐμφανῆ τὰ
στοιχεῖα τῆς σκληρότητος.

*
* *

Ὁ πόλεμος συγκείμενος ἐκ τοιούτων, οἷα ἀνωτέρω
ἐξετέθησαν, στοιχείων, εἶναι φαινόμενον οὐ μόνον νοσηρᾶς
καταστάσεως τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ μεταστροφῆς ταύ-
της εἰς μορφήν κοινωνίας, ἣτις ἔπαυσε νὰ διέπηται ὑπὸ τῶν
ἀρχῶν τοῦ πολιτισμοῦ, ἐπομένως κοινωνίας πρωτογόνου.

Ἡ ἐποχὴ ἡμῶν παρέχει πρόσφορον παράδειγμα, ὅτι
οἱ ἄνθρωποι μετέπεσαν εἰς κατάστασιν νοσηρὰν καὶ πρω-
τόγονον στερουμένην παντὸς πολιτισμοῦ.

Τὸ νοσηρὸν τῆς ἐποχῆς μας οὐ μόνον τῆς σημερινῆς,
ἀλλὰ καὶ τῆς προηγουμένης, συνέλαβον καὶ διέγνωσαν
πολλοὶ ἤδη κατὰ τὴν ἔναρξίν της.

Ὁ NIETSCHE γράφει εἰς τὸ ECCO HOMO «θὰ
ἔχωμεν συγκλονισμούς, σεισμικοὺς σπασμούς, μετακίνη-
σιν ὀρέων καὶ κοιλάδων, περὶ τῶν ὁποίων οὐδεὶς οὐδέποτε
ὠνειρεύθη μέχρι τοῦδε. Θὰ γίνουν πόλεμοι ὅμοιοι τῶν
ὁποίων οὐδέποτε ἔγιναν ἐπὶ τῆς γῆς», εἰς δὲ τὸ ἔργον ὁ
SCHOPENHAUER ὡς παιδαγωγὸς (1874) ἔγραφεν: «Οὐ-
δέποτε ὁ κόσμος ἦτο περισσότερο κόσμος, οὐδέποτε
πτωχότερος εἰς ἀγάπην καὶ ἀγαθότητα. Ἀπὸ μιᾶς ἑκα-
τονταετηρίδος εἰς οὐδὲν ἄλλο εἴμεθα προπαρασκευασμέ-
νοι παρὰ εἰς βαθυτάτους ἐκ θεμελίων συγκλονισμούς τῶν
πάντων. . . . Οὐδέποτε εἴχομεν μεγαλυτέραν ἀνάγκην ἠθι-
κῶν παιδαγωγῶν καὶ οὐδέποτε ἦτο ἀπιθανώτερον νὰ εὐ-
ρωμεν αὐτοὺς κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς οἱ ἰατροὶ εἶναι
ἀναγκαιότατοι δηλ. κατὰ τὰς ἐπιδημίας. Αὐτοὶ οὗτοι
εἶναι περισσότερο παντὸς ἄλλου ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς
μεγίστους κινδύνους. . . . Ποῦ εἶναι οἱ ἰατροὶ τῆς νεωτέ-
ρας ἀνθρωπότητος, οἵτινες οἱ ἴδιοι ἴστανται ἐπὶ τῶν πο-
δῶν αὐτῶν τόσο σθεροὶ καὶ ὑγιεῖς, ὥστε νὰ δύνανται
νὰ κρατοῦν ὀρθὸν καὶ ἄλλον τινὰ καὶ νὰ τὸν χειραγω-

γούν; Αί ἄριστοι προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς μας κατελήφθησαν ὑπό τινος ἐπισκοπίσεως ὡς καὶ ἀμβλύτητος, ὑπὸ αἰωνίας τινὸς ἀηδίας πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς ὑποκρισίας κατὰ τῆς ἐντιμότητος, ὅστις διεξάγεται εἰς τὸ στήθος αὐτῶν, ὑπὸ τῆς παραχῆς ἐκ τῆς ὁποίας πάσχει ἢ πεποίθησις εἰς ἑαυτούς. Διὰ δὲ τοῦτο εἶναι ὅλως ἀνίκανοι νὰ γίνουν ὀδηγοί, ἅμα καὶ τιμωροὶ ἄλλων. Θὰ ηὐχόμεν νὰ εὕρω ὡς παιδαγωγὸν ἓνα ἀληθινὸν φιλόσοφον, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ὑψώνη ἄλλους ὑπεράνω τῆς ψυχικῆς ἐνδείας, καθ' ὅσον αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐποχῆς καὶ ὁ ὁποῖος θὰ ἐδίδασκεν πάλιν, ὅτι ὀφείλει τις νὰ εἶναι εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὴν ζωὴν του ἀπλοῦς καὶ ἐντιμος, ἐπομένως ἀσυγχρόνιστος κατὰ τὴν βαθυτάτην τῆς λέξεως σημασίαν. Διότι οἱ ἄνθρωποι εἶναι σήμερον τόσον πολύπλοκοι, ὥστε κατ' ἀνάγκην γίνονται ἄτιμοι, ὡσάκισ ἐν γένει θέλουν νὰ ὀμιλοῦν, ν' ἐκφράζουσιν τὰς γνώμας καὶ νὰ πράττουν κατ' αὐτάς».

*
* *

Κατὰ τὸν πόλεμον σημαντικὰ εἶναι τὰ φαινόμενα τῆς ὁμαδικῆς ὑποβολῆς καὶ τῆς δράσεως τῶν ἀρχηγῶν τῶν λαῶν.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν λαῶν, κυρίως ὅταν εἶναι ἰσχυραὶ προσωπικότητες, ἀγόμενοι ἀπὸ τὰ ἴδια ψυχικὰ κίνητρα, τὰ ὁποῖα εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων πᾶν ἄλλο ἢ εὐγενῆ εἶναι, διαισθανόμενοι δὲ συνάμα τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ των, ἀκτινοβολοῦσιν ἐπὶ τὰ ἄτομα διὰ τῆς ὁμαδικῆς ὑποβολῆς τὰς ιδέας των, ὥστε τελικῶς σύμπας ὁ λαὸς καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν ιδεῶν τοῦ ἀρχηγοῦ εἴτε αὐταὶ εἶναι πολεμικαὶ εἴτε καλλιτεχνικαὶ, εἴτε ἠθικαὶ, εἴτε ἄλλο τι. Προκειμένου περὶ τοῦ πολέμου δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἀρχικῶς ὁ πόλεμος παρασκευάζεται ὑπὸ τῶν ἰθυνόντων ἑνὸς ἢ πλειόνων. Εἶτα διὰ τῆς ὑποβολῆς μεταδίδεται ἡ ἰδέα τοῦ πολέμου εἰς τὸν λαὸν καὶ γενικεύεται. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ κυβερνήται εἶναι οἱ κύριοι δημιουργοὶ τοῦ πολέμου καὶ ἐπομένως οἱ

κύριοι υπεύθυνοι. Αί περιπτώσεις τῶν Χίτλερ καὶ Μουσο-
λίνι μαρτυροῦσι περὶ τούτου¹.

Πρὸς ἐξάπλωσιν ἰδέας τινὸς εἶναι καταλληλοτέρα ἢ
μάζα παρὰ τὰ μεμονωμένα ἄτομα. Ἡ ψυχολογία τῆς
μάζης, ὡς γνωρίζομεν, εὐοδοῖ τὴν ἐκκόλαψιν καὶ ἐξάπλω-
ιδεῶν παντὸς περιεχομένου καὶ τοῦ πλέον παραλόγου,
διότι ἡ ὑποβολιμότης τῆς μάζης εἶναι πάντοτε ἠύξημένη.
Ἐν τῇ μάζῃ παύει ἡ λογικὴ κρίσις, ἡ ἰδία θέλησις καὶ ἡ
προσωπικὴ εὐθύνη. «Εἰς τὴν μάζαν ἀθροίζεται ἡ μωρία καὶ
οὐχὶ ἡ λογικὴ» λέγει ὁ LE BON. «Ἐπιφορτὸς εἶναι ὁ
ἄνθρωπος ὡς μόνος, παρὰ τὴν μάζαν εὐρίσκεται ὁ κόσμος
τῶν ζώων» GRILLPARZER. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ ἐν
τῇ μάζῃ δρᾷ ἄνευ περισκέψεως, χάνει τὴν ἀτομικὴν σκέ-
ψιν καὶ πρωτοβουλίαν. Δι' ὃ ὑπόκειται εὐχερῶς εἰς ὑπο-
βολὰς π. χ. τοῦ ἀρχηγοῦ.

Ἡ ὑποβαλλομένη ἰδέα παραλαμβάνεται, καθίσταται
ἔμμονος καὶ κυριαρχεῖ ἀπολύτως. Οὕτω δημιουργοῦνται
αἱ ὁμαδικαὶ ὑποβολαὶ δι' ἰδέαν τινὰ καλὴν ἢ κακὴν. Τοι-
ουτοτρόπως δημιουργεῖται καὶ ἡ ἰδέα τοῦ πολέμου, ἥτις
ἐξουδετεροῦσα τὴν λογικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν συνείδησιν ἐπι-
φέρει τὴν ἐξαπόλυσιν τῶν ἐνστικτῶν καὶ πρωτογόνων ψυ-
χικῶν στοιχείων. Ἐὰν συμβῇ ὁ ἀρχηγὸς λαοῦ τινὸς νὰ
εἶναι ἄνθρωπος μὲ ἔντονα ἐνστικτα ἐπιθετικότητος παρα-
σύρει τὸν λαόν του εὐχερέστερον πρὸς τὸν πόλεμον.

Ἄς σημειωθῇ, ὅτι καὶ ὡς πρὸς πᾶν ὅ,τι σχετίζεται
πρὸς τὸν πόλεμον καὶ τὴν προπαρασκευὴν αὐτοῦ, ἡ ὑπο-
βολὴ εἶναι ἐνεργὸς παράγων, Οὕτω π. χ. ἡ ἐκπαίδευσις
ἐν τῷ στρατῷ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς δημιουργίας ὁμαδι-
κῆς ὑποβολῆς καταργουμένης τῆς ἀτομικότητος τοῦ στρα-

(1) Δέον νὰ τονισθῇ, ὅτι ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι γενικῶς πιστεύ-
εται, ἡ ἱστορία τῶν λαῶν ἔχει πραγματοποιηθῆ οὐχὶ διὰ τῶν προ-
τερημάτων καὶ ἀρετῶν τῶν ἀρχηγῶν, ἀλλὰ συνήθως διὰ τῶν ἐλατ-
τωμάτων καὶ ψυχικῶν ἀτελειῶν αὐτῶν. Ἡ φιλοδοξία, ἡ κουφότης
ἢ ἐκδικητικότης, ἢ κακία τὸ πείσμα, ἢ ἐμπάθεια, ἢ ἀκρισία κ. τ. τ.
ὠδήγησαν τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Κρατῶν εἰς πολέμους καὶ οὕτω
συνετελέσθη ἡ ἱστορία τῶν λαῶν.

τιώτου. Ὁ στρατιώτης δέον νὰ ἐκτελῇ διαταγὰς δίκην αὐτομάτου, ἄνευ συμμετοχῆς τῆς ἰδικῆς του σκέψεως καὶ κρίσεως. Ἡ ὑποβολὴ ἐν τῷ στρατῷ εἶναι περισσότερο ηὔξημένη κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς μάχης, καθ' ἣν οἱ στρατιῶται μεταπίπτουν εἰς κατάστασιν μειώσεως τῶν αἰσθήσεων (κατάστασις TRANCE) ὥστε δὲν ἔχουν πλήρη συνείδησιν τῶν πράξεών των ἀλλὰ κυριαρχοῦνται ὑπὸ μίας καὶ μόνης ἰδέας, τῆς ἐξοντώσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Ὡς βλέπει τις, τὸ φαινόμενον τῆς ὑποβολῆς εἶναι λίαν ἐκδηλον κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πολέμου καὶ τὴν προπαρασκευαστικὴν περίοδον αὐτοῦ.

Ἡ ὑποβολὴ εἶναι τὸν κύριον στοιχεῖον τῶν λεγομένων ψυχικῶν ἐπιδημιῶν, μία τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ πόλεμος. Ψυχικαὶ ἐπιδημίαι εἶναι πολλαὶ γνῶσται ἐν τῇ ἱστορίᾳ¹. Ὁ πόλεμος κατὰ τὸ 1914 καὶ ἡ ἐξάπλωσις αὐτοῦ εἰς πολλὰς χώρας, ὡς καὶ ὁ πρόσφατος παγκόσμιος ἀπέτελεσαν ὡσαύτως ψυχικὴν ἐπιδημίαν πολέμου. Ἄξιον δὲ μνείας κοινὸν γνῶρισμα τῶν ἐπιδημιῶν ἐν γένει, ὡσαύτως δὲ ψυχικῆς ἐπιδημίας τοῦ πολέμου, εἶναι ἡ περιοδικότης αὐτοῦ.

* *

Ἀναλύσεως δέον ἐπίσης νὰ τύχη καὶ τὸ νέον στοιχεῖον τοῦ πολέμου, τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς τὴν προσπάθειαν τῶν ἐμπολέμων νὰ κατηγοροῦν ἀλλήλους καὶ νὰ ἐπιρρίπτῃ ὁ εἷς εἰς τὸν ἄλλον τὴν εὐθύνην τοῦ πολέμου.

Τούτου δέον νὰ διακρίνη τις τὴν συνειδητὴν καὶ σκόπιμον προσπάθειαν ἐπιρρίψεως τῆς εὐθύνης εἰς τὸν ἄλλον καὶ τὴν καλῇ τῇ πίστει γιγνομένην.

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν πρόκειται περὶ συνειδητῆς συκοφαν-

(1) Ἡ κατὰ τὸν μεσαίωνα καταδίωξις καὶ θανάτωσις τῶν μαγισσῶν, (ἱερὰ ἐξέτασις) αἱ σταυροφορίαι, οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι, ἀποτελοῦσιν μεταξὺ πολλῶν ἄλλων παραδείγματα ψυχικῶν ἐπιδημιῶν. Αἱ ψυχικαὶ ἐπιδημίαι ἔχουν περισσότερα πολλάκις θύματα παρὰ αἱ ἐπιδημίαι τῶν νόσων. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἅπασαι αἱ ἰδεολογίαι ἐξαιρέσει μόνον τῆς ἰδεολογίας διὰ τὴν ἐπιστήμην εἶναι φονικαὶ καὶ ἄγουν εἰς ἐγκληματικὰς πράξεις.

τικής προσπαθείας ἀποτελεῖ τοῦτο ἔνδειξιν ἠθικῆς καταπτώσεως. Δὲν ἀμφιβάλλει δέ τις, ὅτι γίνεται τοιαύτη σκόπιμος προσπάθεια μεταξύ τῶν ἀντιπάλων.

Οὐχ ἦττον κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ πολεμικὴ τῆς κατηγορίας ἐνεργεῖται καλῆ τῇ πίστει, οἱ δὲ ἀντιμαχόμενοι ὄντως πιστεύουσι, ὅτι ὁ ἄλλος εἶναι ὑπεύθυνος καὶ παραβάτης τῶν νόμων τῆς ἠθικῆς. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἄλλη εἶναι ἡ σημασία τοῦ ζητήματος δυναμένη νὰ κατανοηθῇ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἐκείνης ιδιότητος τοῦ μὴ ἀναγνωρίζειν καὶ ἀνομολογεῖν τὰ ἴδια σφάλματα, διὰ λόγους οἱ ὅποιοι περιττὸν νὰ μνημονευθοῦν ἐνταῦθα. «Οὐδεὶς ἑαυτὸν ἔνοχον ποιεῖ». Τὰ αἰσθήματα δ' ἔνοχῆς καὶ τύψεων συνειδήσεως ἐπὶ τῇ συμπράξει εἰς πόλεμον, ὅστις τοσαύτας ἔχει ὀλεθρίας συνεπείας, συνεπικυροῦν εἰς τὴν προσπάθειαν ἀπομακρύνσεως τῆς εὐθύνης τοῦ πολέμου ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἐπιρρίψεως αὐτῆς εἰς τὸν ἄλλον.

Οἱ σημερινοὶ πόλεμοι διαφέρουν τῶν παλαιῶν, διότι δὲν ἀποτελοῦν μεμονωμένην τοπικὴν ἀνωμαλίαν, ἀλλὰ γεγονός, ὅπερ λόγῳ τῆς στενῆς ἐπαφῆς τῶν λαῶν ἀπηχεῖ ἐφ' ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Σήμερον ἡ εὐθύνη τῶν δημιουργούντων τὸν πόλεμον εἶναι μεγαλυτέρα ἢ ἄλλοτε. Δι' ὃ οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ ν' ἀναλάβῃ ταύτην καὶ προσπαθεῖ διὰ παντὸς μέσου, θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου, νὰ ἐπιρρίψῃ αὐτὴν εἰς τὸν ἀντίπαλον.

Εἶναι ὄντως ἐκπληκτικόν, ὅτι κράτη τὰ σκήπτρα τοῦ πολιτισμοῦ κατέχοντα μεταχειρίζονται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὅλα τὰ μέσα τῆς ἀνειλικρινείας καὶ τοῦ ψεύδους ἐν πολλοῖς ἐν πάσῃ ἐσκεμμένη κακοβούλῳ προθέσει. Ἡ ὕπαρξις ὅμως τύψεων συνειδήσεως ἀποτελεῖ παρήγορον σημεῖον, διότι τοῦτο σημαίνει παρέμβασιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως. Εἰς τὰς ἀντενεργούσας πρὸς τὸν πόλεμον δυνάμεις, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος, περιλαμβάνονται καὶ αἱ τύψεις ὡς στοιχεῖα τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως, ἧτις ὡς ψυχικὴ δύναμις ἐργάζεται ἐναντίον τῆς δημιουργούσης τὸν πόλεμον ψυχικῆς δυνάμεως.

*
* *

Ὁ πόλεμος παρουσιάζεται ὡς συχνὴ ἐκδήλωσις ἐν τῇ ζωῇ τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται ὡς ἀντιπροσωπεύων φυσικὴν τινὰ κατάστασιν πραγμάτων ὑπέκουσαν εἰς ὠρισμένους νόμους ἀμετατρέπτους καὶ ἀκαταμαχήτους. Ὅντως, ὡς ἀλλαχοῦ ἐλέχθη, ὁ πόλεμος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἀποτελεῖ φυσικὸν φαινόμενον. Λοιπὸν ἄς ἐξετασθῆ, ἐὰν θέλη ὑπάρχει πάντοτε ὡς ἀναπόφευκτος μοῖρα τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ σύγκρισις αὐτοῦ πρὸς ἄλλα φυσικὰ φαινόμενα παρέχει τὴν ἐλπίδα, ὅτι ποτὲ ἐν τῷ μέλλοντι εἶναι δυνατόν νὰ παύσῃ ὑπάρχων.

Ὁ πόλεμος παρουσιάζεται ὡς μία παλαιὰ, συχνάκις ἐπαναλαμβανομένη καταστρεπτικὴ παρέκκλισις τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ τόσων ἄλλων. Τὴν παρέκκλισιν ταύτην ἐγνωρίσαμεν ὡς ἐκδήλωσιν νοσηρᾶς κοινωνικῆς καταστάσεως, ὡς νόσον κοινωνικὴν.

Ἡ καταπολέμησις τοῦ πολέμου ἐγένετο μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν διπλωματῶν ἄνευ ὀμῶς ἐπιτυχίας. Ὡς φαίνεται, τὴν ἀνθρωπότητα δὲν πρόκειται ν' ἀπαλλάξωσι τοῦ πολέμου αἱ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματῶν συναπτόμεναι συμφωνίαι, συνθήκαι, συμμαχίαι καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἡ ἀποτυχία τῶν πολιτικῶν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ πολέμου σημαίνει, ὅτι τοῦτο εὐρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας ἀναρμοδιῶν. Εἶναι τοῦτο εὐλογον, ὅταν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι οἱ πολιτικοὶ χειρίζονται ζήτημα ἐκτὸς τῆς δικαιοδοσίας καὶ ἀποστολῆς των. Ὡς ἐλέχθη, ὁ πόλεμος εἶναι νοσηρὸν κοινωνικὸν φαινόμενον. Κατ' ἀκολουθίαν δεόν ν' ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης τῆς ἀσχολουμένης περὶ τὰς νόσους τῶν ἀτόμων καὶ τῆς κοινωνίας, τοὔτέστιν τῆς ἰατρικῆς.

Ἡ ἰατρικὴ ἤδη ἀπὸ μακροῦ ἐξῆλθεν τοῦ στενοῦ θεραπευτικοῦ πλαισίου καὶ ἐπενέβη εἰς πλεῖστα κοινωνικὰ ζητήματα π. χ. τὴν κοινωνικὴν ὑγιεινὴν, τὴν εὐγονίαν, τὴν παιδαγωγικὴν, τὴν δικαιοσύνην (ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ, ἵνα καθορίσῃ τὴν εὐθύνην ἐγκληματίου).

Προορισμός τῆς ἰατρικῆς καὶ ἀποστολὴ τοῦ ἰατροῦ εἶναι ἡ διατήρησις τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ὀδύνης καὶ τοῦ πόνου. Ὁ ἰατρός ὡς φύλαξ τῆς ὑγείας τοῦ κοινωνικοῦ σώματος εἶναι ἀπόστολος τῆς εἰρήνης, εἶναι ἐχθρὸς τοῦ πολέμου ὡς εἶναι τῆς νόσου καὶ τοῦ θανάτου. Ὡς ἐκ τούτου πρέπει νὰ γίνῃ ἰατρός τῆς κοινωνίας καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ πολέμου. Ὁ θεὸς δικαιούται καὶ δύναται ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον ἐναντίον τοῦ πολέμου, ἐφ' ὅσον ὁ πόλεμος παριστᾷ νόσον κοινωνικὴν. Ἡ ἰατρικὴ κατεπολέμησεν πλείστας ἐσφαλμένας ἀντιλήψεις καὶ προλήψεις δηλαδὴ νοσηρὰς κοινωνικὰς ἐκδηλώσεις ἐχούσας ἐπιβλαβεῖς κοινωνικὰς συνεπεΐας, κατεπολέμησεν ἐπιτυχῶς νόσους π. χ. τὴν πανώλην, τὴν εὐλογίαν, μολονότι ἐν τοῖς τελευταίοις τούτοις πρόκειται περὶ φυσικῶν φαινομένων στενῶς συνυφασμένων μὲ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς πολλαὶ ἰδέαι καὶ κοινωνικαὶ ἐκδηλώσεις ἐπιβλαβεῖς διὰ τοὺς ἀνθρώπους κατεδείχθησαν ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς ὡς πεπλανημέναι παρεκκλίσεις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς καὶ κατεπολεμήθησαν, οὕτω καὶ ἡ ἰδέα τοῦ πολέμου θὰ καταδειχθῇ ὡς πεπλανημένη ἰδέα. Ὁ ἰατρός ἀφαιρῶν τὸ γόητρον τοῦ πολέμου καὶ χαρακτηρίζων αὐτὸν ὡς κοινωνικὴν νόσον θ' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς θεραπείας ἀπὸ τῆς νόσου τοῦ πολέμου. Πρὸς τοῦτο εἶναι ὁ μόνος ἐνδεδειγμένος, διότι ἔχει εἰς χεῖρας τὴν μόνην ἐπιστήμην, ἡ ὁποία δύναται νὰ συλλάβῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος καὶ νὰ κατευθύνῃ τοῦτο πρὸς ἀνωτέραν πνευματικὴν ζωὴν. Ὁ Γλάδστον εἶπε, ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ καιρὸς, καθ' ὃν οἱ ἰατροὶ θὰ γίνωσιν οἱ ὀδηγοὶ τῶν λαῶν. Ἄς διευκρινισθῇ, ὅτι τοῦτο θὰ συμβῇ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτῶν ὡς ἰατρῶν οὐχὶ ὡς πολιτικῶν, διότι, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ διπλωμάται οὐδὲν κατώρθωσαν, ἀντιθέτως δὲ ἐβλάψαν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ πολέμου.

Ὁ φιλόσοφος DESCARTES γράφει εἰς τὸ ἔργον του Discours de la Méthode, «διότι καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πνεῦμα, ἐξαρτᾶται εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν,

ἀπὸ τὴν κατάστασιν καὶ διάθεσιν τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος, ὥστε, ἐὰν ἐν τέλει εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῇ μέσον τι, ὅπερ νὰ κάμῃ τοὺς ἀνθρώπους κοινῶς λογικωτέρους καὶ τελειοτέρους, παρ' ὅσον μέχρι τοῦδε ὑπῆρξαν, τοῦτο θὰ ζητηθῇ κατὰ τὴν γνώμην μου ἐν τῇ ἰατρικῇ».

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐπεκταθῶ εἰς περισσότερα πρὸς κατάδειξιν τῆς ὀρθῆς θέσεως τοῦ ζητήματος οὐδὲ νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας περὶ τοῦ τί δεόν γενέσθαι, εἰμὴ μόνον εἰς τινὰς ἀπαραιτήτους.

Ἡ ἰατρικὴ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ μεμονωμένου ἀτόμου καὶ καθορίζουσα τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ψυχικὴν διάθεσιν πρὸς πόλεμον, ἔμφυτον ἢ ἐπίκτητον, τοὺς ὄρους τοὺς ὑποδαυλίζοντας καὶ φέροντας εἰς φῶς τὴν διάθεσιν ταύτην καὶ τὰς μεταβολὰς, τὰς ὁποίας ὑφίσταται ἡ ψυχικὴ κατάστασις τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας βάσει τῶν ὁποίων ὁ εἰρηνικὸς ἄνθρωπος καθίσταται πολεμικὸς, ἐν γένει δὲ καθορίζουσα ἀπάσας τὰς προϋποθέσεις παρὰ τῷ ἀτόμῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ, αἵτινες σχετίζονται πρὸς τὸν πόλεμον, θὰ ὑποδείξῃ τ' ἀναγκαῖα προληπτικὰ καὶ ἐξυγιαντικὰ μέσα ὡς κάμνει τοῦτο καὶ διὰ τὴν ἐγκληματικότητα καὶ ἄλλας παρεμφερεῖς ἀντικοινωνικὰς ἐκδηλώσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι συμπτώματα ψυχικῆς διαταραχῆς, ἐλαφρᾶς ἢ βαρείας, τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας.

Ὡς ἐλέχθη ἡ κοινωνία νοσεῖ, ὅταν δημιουργηθοῦν κοινωνικοὶ ὄροι τοιοῦτοι, ὥστε νὰ συνεπιφέρουν διαταραχὰς εἰς τὴν ψυχικὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων. Εἶναι ἔργον ἰατρικὸν νὰ καθορισθῇ ἡ κοινωνικὴ ἐκείνη ψυχικὴ ὑγιεινὴ τοῦ ἀτόμου, ἣτις προλαμβάνει τὴν ἐπὶ τὸ ἀνώμαλον ψυχικὴν μετατροπὴν αὐτοῦ εἴτε αὕτη ἀφορᾷ εἰς τὸν πόλεμον εἴτε τὴν ἐγκληματικότητα, εἴτε ἄλλο τι. Προϋπόθεσις καὶ βάσις τῆς σκοπούμενης ταύτης κοινωνικῆς ὑγιεινῆς εἶναι ἡ πλήρης ἀνάπτυξις τῆς προσωπικότητος καὶ ἡ εὐημερία τοῦ ἀτόμου διὰ τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ. Περαιτέρω ἀναγκαιοτάτη εἶναι

ἢ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν ἀρετῶν καὶ οὐχὶ τῆς ὑλοφροσύνης. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ πολιτισμὸς πρέπει νὰ καταστοῦν πνευματικώτεροι. Τοῦτο ὁμῶς προϋποθέτει τὴν ἱκανοποίησιν τῶν βασικῶν σωματικῶν ἀναγκῶν, ἵνα ὁ ἄνθρωπος μένη ἀπερίσπαστος πρὸς πνευματικὴν ἀπασχόλησιν καὶ ἀνάτασιν.

Οἱ πόλεμοι ἔχουν, ὡς γνωρίζομεν, πολλαπλῶς ὡς ἀφετηρίαν τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν, εἶναι δὲ συχνότεροι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐκτρέπονται περισσότερο πρὸς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ καὶ παραμελοῦν τὰ ψυχικά καὶ πνευματικά. Ἡ σημερινὴ ἀνθρωπότης κατέκτησε τὸν κόσμον διὰ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἀπώλεσε τὴν ψυχικὴν ἰσορροπίαν καὶ τὴν γαλήνην, διότι διέθεσε τὴν ἐπιστήμην οὐχὶ ἐπ' ἀγαθῷ. Ἡ ἀνθρωπότης πρέπει νὰ καθοδηγηθῇ εἰς σκοποὺς τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον νὰ εἶναι καθαρῶς πνευματικόν. Διὰ τῆς ἐξυψώσεως τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν ἀνθρώπων ὡς συνόλου θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ διατήρησις ὁμαλῆς ψυχικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς καὶ θὰ ἐπέλθῃ μεταβολὴ εἰς τὰς σχέσεις τῶν Κρατῶν.

Τὰ κράτη, ὡς ἐλέχθη, δὲν ἔχουσι τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἠθικῆς, ὡς τὰ ἄτομα. Εὐρίσκονται εἰσέτι εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἠθικοποιήσεώς των ὡς ποτὲ τὸ ἄτομον. Πρέπει νὰ δημιουργήσωσι καὶ ταῦτα τὰς ἰδίας σχέσεις πρὸς ἄλληλα ὡς τὰ ἄτομα, διότι ὡς ἔχουν αἱ σχέσεις τῶν κρατῶν, ἀκόμη καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης, οὐδόλως εἶναι ἀγαθαὶ καὶ ἐγκάρδιαι, ἀλλ' ἐγκρύπτουσι τὴν ἐχθρότητα, καὶ τὸ μῖσος. Ὁ Πλάτων, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, θαυμασίως διίδων τὴν τοιαύτην σχέσιν τῶν κρατῶν (τότε τῶν πόλεων) γράφει εἰς τοὺς νόμους α' 626. «Ἦν γὰρ καλοῦσι τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείονες εἰρήνην; τοῦτ' εἶναι μόνον ὄνομα, τῷ δ' ἔργῳ πάσαις περὶ πάσας αἰεὶ τὰς πόλεις πόλεμον ἀκύρηκτον κατὰ φύσιν εἶναι». Ἡ κατάστασις δηλαδὴ τῆς εἰρήνης μετὰξὺ τῶν κρατῶν ἀποτελεῖ ἀκήρυκτον πόλεμον. Τοῦτο ἄλλως τε ἐπικυροῦται ἀπὸ τὰς προετοιμασίας αὐτῶν διὰ τὸν μέλλοντα πόλεμον.

Μη λησμονῶμεν, ὅμως ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ οἰκογενεῖα δὲν ἔχουσι ἐξαλειφθῆ αἱ μεταξὺ τῶν μελῶν συγκρούσεις καὶ φιλονικεῖται. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἐνιαίῳ ἔθνει δὲν ἔχουσι παύσει ὀλοσχερῶς ἀντιθέσεις τινές π. χ. μιᾶς ἐπαρχίας πρὸς ἄλλην τινὰ λόγῳ συγκρούσεως συμφερόντων, τῶν κατοίκων τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς τοὺς τῶν πόλεων κ.ο.κ, Ἡ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενεῖας δημιουργία συγκρούσεων χωρὶς τὴν ὕπαρξιν ἐξωτερικοῦ τινος παράγοντος π. χ. οἰκονομικοῦ, σημαίνει ὅτι καθαρῶς ψυχικοὶ λόγοι π. χ. διαφορὰ ἀντιλήψεων, ἄγουσι εἰς συγκρούσεις. «Εἴμεθα ἀδελφοί, ἀλλὰ μισούμενοι ἀδελφοί» λέγει ὁ STEKEL. Διὰ τῆς συνεχοῦς ἔμως καὶ ἀδιαλείπτου διαπαιδαγωγήσεως καὶ τῆς δημιουργίας εὐνοϊκῶν διὰ τὴν εὐημερίαν ὄλων τῶν ἀτόμων κοινωνικῶν ὄρων, θὰ ὀδηγηθῶσιν τὰ ἄτομα καὶ τὰ Κράτη εἰς τὴν κατάστασιν ὥστε νὰ ἐξαλειφθῆ τὸ φαινόμενον τοῦ πολέμου.

Ἄγῶν ἐναντίον ἀλλήλων ἦτο καὶ εἶναι ἡ ἱστορία τῶν μὴ ἐξειλιγμένων ἀνθρώπων. Ἄγῶν πνευματικῆς ἀμίλλης δέον ν' ἀποτελέσῃ τὸ σύμβολον τῶν προηγμένων ἀνθρώπων τῶν μελλουσῶν γενεῶν. Ὁ ἀγῶν διὰ τῆς σωματικῆς δυνάμεως καὶ βίας εἴτε τῶν μεμονωμένων ἀτόμων καὶ ὁμάδων εἴτε τῶν κρατῶν, εἶναι ἐπιβλαβῆς καὶ ἀναχρονισμὸν φαινόμενον.

Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς πάντων τῶν ἀνωτέρω θὰ δυνηθῆ ἡ ἀνθρωπότης νὰ προφυλαχθῆ ἀπὸ τοῦ πολέμου, ὡς ἀπομολύνσεώς τινος. Ἡ θεραπεία δὲ πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ ἄτομον καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ σύνολον. Τὸ ἄτομον πρέπει ν' ἀναθεωρήσῃ τὰς ἀρχὰς του, νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸν του, νὰ πατάξῃ τὰς ἀσυνειδήτους ἐγωϊστικὰς του διαθέσεις, νὰ ρυθμίσῃ ὀρθῶς τὰς σχέσεις πρὸς τὴν κοινωνίαν, ὥστε αἱ ἴδιαι σκέψεις, προθέσεις καὶ πράξεις νὰ δύνανται ν' ἀποτελέσωσιν γενικοὺς κανόνας πάσης κοινωνίας.

Εἶναι εὐνόητον, ὅτι ἡ ἀνωτέρω προσπάθεια ἐκ μέρους τῆς ἰατρικῆς πρὸς καθοδήγησιν τῶν λαῶν πρέπει ν' ἀπο-

πελέση ιδιαίτερον μέλημα αὐτῆς δηλονότι ἀπασχόλησιν εἰδικὴν καὶ ὀργανωμένην τῶν ἰατρῶν.¹

* * *

Διὰ τὴν προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ πολέμου ἄξιος λόγος παράγων εἶναι ὁ τῆς φαντασίας. Τὴν φαντασίαν ἡμῶν δεόν νὰ μὴν ἀπασχολοῦμεν περὶ τὸν πόλεμον. Πρέπει νὰ συνηθίσωμεν νὰ φανταζώμεθα τὸν πόλεμον ὡς μὴ δυνάμενον νὰ ὑπάρχη. Ἡ ἀλλαγὴ τῆς κατευθύνσεως τῆς φαντασίας θὰ ἐπιφέρῃ καὶ ἀλλαγὴν τῆς πρὸς τὸν πόλεμον ψυχικῆς κατευθύνσεως ἡμῶν.

Αἱ γυναῖκες ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ ἐπέμβουν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ πολέμου. Ἡ γυνὴ ὡς δημιουργοῦσα τὴν ζωὴν ἐνδιαφέρεται περισσότερον διὰ τὴν διατήρησιν αὐτῆς ἢ ὁ ἀνὴρ. Ἡ ζωὴ εὐοδοῦται εἰς ἀσφαλὲς καὶ ἤρεμον περιβάλλον. Δι' ὃ ὁ πόλεμος ἀντίκειται πρὸς τὴν νοοτροπίαν καὶ τὴν συναισθηματικότητα τῆς γυναικός.

Ἐν τέλει ὑπάρχει ἡ βέβαιος προσδοκία, ὅτι ἡ σὺν τῷ χρόνῳ ἀνάπτυξις καὶ ἡ πρυτανεία ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν στοιχείων θέλει ἀποτελέσει τὸν σημαντικώτερον παράγοντα πρὸς ἐξαφάνισιν τοῦ κακοῦ.

Ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ προϊούσα κυριαρχία τοῦ πνεύματος ἀποτελεῖ νόμον ἐξελίξεως καὶ ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος θὰ καταστῇ τελικῶς τόσο πνευματικός, ὥστε νὰ δύναται νὰ κυριαρχήσῃ τῶν παθῶν του.²

(1) Πρὸ τοῦ πολέμου οἱ ψυχίατροι ὅλων τῶν χωρῶν εἶχον ὀργανώσει ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ πολέμου. Κέντρον τῆς ὀργανώσεως ἦτο τὸ HAARLEM τῆς Ὀλλανδίας. Ἡ ὀργάνωσις ἐτέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης τῆς Ὀλλανδίας, καὶ εἶχε ἀποτανθῆ καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας ψυχιάτρους (τὸν κ. Γιαννίρην τέως Διευθυντὴν Δρομοκαϊτείου καὶ τὸν γράφοντα). Ἡ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου προεργασία ἀνεκόπη ὑπὸ τῆς ραγδαίας ἐπελεύσεως τῶν πολεμικῶν γεγονότων.

(2) Ἡ πνευματικὴ ἐξέλιξις ἔχει ὡς ὑπόστρωμα καὶ ἀντίστοιχον ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τὸν φλοιόν, τὸν καλούμενον νεοεγκέφαλον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀντιτίθεται ὁ κορμὸς τοῦ ἐγκεφάλου ἢ ὁ παλαιοεγκέφαλος, ὅστις ἐμπεριέχει τὰς ἐνστίκτους ψυχί-

Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, βαίνει ἀναμφιβόλως ὁ ἄνθρωπος. Φαίνεται ὅμως, ὅτι εἶναι εἰσέτι ἀρκούντως βάρβαρος, ὥστε τὸ τοιοῦτον νὰ ἀναμένηται ἐν τῷ πολὺ ἀπωτέρω καὶ ἀκαθορίστῳ μέλλοντι. Ἡ ἠθικοποίησις τῆς ἀνθρωπότητος βαίνει κατὰ βραδύτατον ρυθμὸν, τὸσον βραδέως ὥστε ἔχων τις ὑπ' ὄψιν τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, δυσκόλως δύνανται ν' ἀπαντήσῃ καταφατικῶς ὅτι ἡ σημερινὴ κοινωνία ἔκαμε πρόοδον ἔστω καὶ ἐνὸς βήματος πρὸς τὴν ἠθικὴν, παρὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν τὴν ὁποῖαν ἐδέχθη καὶ δέχεται συνεχῶς ἐπὶ χιλιετιρίδας ὑπὸ τῆς θρησκείας, τῶν φιλοσόφων κ. λ. π.

Πάντως ὑπάρχουν ἐνδείξεις πείθουσαι, ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχουν καὶ συνεχῶς ἀναπτύσσονται παραλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος καὶ τὰ ἠθικὰ στοιχεῖα. Ταῦτα ἀποτελοῦν, ὡς δεχόμεθα, ἔμφυτον ψυχικὴν λειτουργίαν. Κρατυνόμενα δὲ θὰ ἐπικρατήσουν ἐν τῇ ψυχικῇ ζωῇ καὶ θὰ κατευθύνουν τὸν ἄνθρωπον κατὰ διάφορον τοῦ μέχρι τοῦδε τρόπον. Πρὸς τὸ παρὸν τὸ ἀσυνείδητον τῆς ἀνθρωπότητος γέμον μίσους καὶ σκληρότητος διέπει τὰς πράξεις τῶν ἀτόμων καὶ κρατῶν. Ἐφ' ὅσον ὅμως παραλήλως καὶ ἐμφύτως ὑπάρχει καὶ ἡ τάσις πρὸς τὸ ἀγαθόν, αὕτη εἶναι τὸ ἐχέγγυον τῆς μελλούσης ἠθικοποιήσεως τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ἄνθρωπος ἐξελισσόμενος καταπνίγει διαρκῶς τὰς ἀντικοινωνικὰς του ἐκδηλώσεις. Ἀλλὰ τὸ ἄγριον θηρίον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δὲν ἔχει εἰσέτι ἐξουδετερωθῆ.

Εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς προωθήσεως τοῦ ἀνθρώπου

κὰς τάσεις. Γνωρίζομεν δέ, ὅτι ὁ φλοιὸς τοῦ ἐγκεφάλου διαρκῶς αὐξάνεται εἰς βᾶρος τοῦ κορμοῦ. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν νόμον τῆς προϊούσης τελεγκεφαλοποιήσεως (ἴδε Κ. Κωνσταντινίδου, Αἱ σχέσεις ἐγκεφάλου καὶ πολιτισμοῦ). Ἐπομένως ὅταν τὸ ἄτομον καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἐξελιχθῆ μέχρι σημείου, ὥστε ὁ φλοιὸς ν' ἀποκτήσῃ πλήρη ὑπεροχὴν ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ ἐγκεφάλου, τότε ἐλπίζει τις εἰς τὴν κατάπνιξιν τῶν τάσεων ἐκείνων, αἵτινες ὀδηγοῦν εἰς τὸν πόλεμον.

πρὸς τὴν εἰρηνικωτέραν ἐξέλιξιν ὁ ἰατρός εἶναι λίαν ἐνδε-
δειγμένος¹ καὶ δέον ἂν ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν. Ἀλλὰ
καὶ πᾶς τις δέον νὰ ὑποβοηθῇ, ὥστε νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν
τοῦ μεγίστου τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν θεραπείαν, ἢ ἐπι-
τευξίς τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον καθῆκον καὶ ἐπι-
ταγὴν παντὸς πεπολιτισμένου ἀτόμου.

Ὁ OSWALD ἔγραφεν ἐπ' αὐτοῦ τῷ 1913 εἰς τὴν
«Φιλοσοφίαν τῶν ἀξιῶν» «Ὁλος ὁ κόσμος συμφωνεῖ, ὅτι
ἡ παροῦσα κατάστασις τῆς ἐξωπλισμένης εἰρήνης εἶναι
ἀνυπόφορος. Ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὰ διάφορα ἔθνη ὑπερβολικὰς
θυσίας, ἀνωτέρας τῶν ἐξόδων δι' ἔργα πολιτισμοῦ, χωρὶς
δι' αὐτῶν νὰ ἐπιτυγχάνωνται σκοποὶ θετικῆς ἀξίας. Ἐὰν
ἡ ἀνθρωπότης εὑρίσκει τρόπον ν' ἀποφύγῃ τοὺς ἐξοπλι-
σμοὺς διὰ πολέμους, οἵτινες δὲν πρόκειται νὰ συμβοῦν²,
τὴν δέσμευσιν ἑνὸς μεγάλου μέρους τῶν ἀνθρώπων πρὸς
ἐκπαίδευσιν διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς καὶ ὅλας τὰς πολ-
λαπλᾶς ἄλλας ζημίας, τὰς ὁποίας προκαλεῖ ἡ παροῦσα
κατάστασις, θὰ ἐπετυγχάνετο δι' αὐτῶν ἀφάνταστος οἴκο-
νομία ἐνεργείας, ὥστε ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης νὰ ἀνα-
μένῃ τις μίαν ἀφάνταστον ἄνθισιν τοῦ πολιτισμοῦ. Διότι
ὁ πόλεμος καθ' ὅμοιον τρόπον ὡς καὶ ὁ προσωπικὸς ἀγὼν,
εἶναι βεβαίως τὸ ἀρχαιότερον γεγονός ἐν τῇ ζωῇ τῆς ἀν-
θρωπότητος, ἀλλ' ἀκριβῶς ὡς ἐκ τούτου τὸ ἀσκοπώτερον
καὶ τὸ ἐπιφέρων τὴν περισσοτέραν σπατάλην ἐνεργείας.
Ἡ πλήρης ἐξάλειψις τοῦ δυναμικοῦ καὶ τοῦ πραγματο-
ποιουμένου πολέμου, συνιστᾷ ἐνεργὸν καὶ ἔντονον προ-
σταγὴν καὶ ἀποτελεῖ σπουδαιότατον ἔργον τοῦ πολιτι-
σμοῦ τῶν ἡμερῶν μας».

Ἡ ἐποχὴ ἡμῶν ἀντιπροσωπεύει ἐποχὴν σφοδρῶς χει-
μαζομένην, καθ' ἣν, ὡς λέγει ὁ RABINTRAN THE TA-
GORE, ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζεται λίαν ἐξηγριωμένος.
Ὁ πόλεμος ἀνέπτυξε τὸ μῖσος εἰς μέγιστον βαθμὸν καὶ

(1) Σ. Καλλιᾶφα: Διάνοια, ἐπιστήμη καὶ ἠθικὴ προκοπὴ σελ.
70, 1944.

(2) Εἰς τὴν προσδοκίαν ταύτην ἠπατήθη ὁ γράψας.

ἔθεσε εἰς δρᾶσιν τὸ ἔνστικτον τῆς καταστροφῆς. Τὸ μῖσος θὰ ἐξακολουθῇ ἐπὶ μακρὸν εἰσέτι τροφοδοτοῦν τὴν πολεμικὴν ἐγκληματικότητα. Ἐν τούτοις ἡ ἀγριότης θὰ ὑποχωρήσῃ τελικῶς, αἱ δὲ μεταξὺ τῶν κρατῶν διχόνοιαι θὰ καταπαύσονται ἀφοῦ τὰ κράτη διέλθουν τὴν αὐτὴν ἐξέλιξιν, ὅπως τὰ ἄτομα καὶ ἀχθοῦν εἰς πλήρη ἠθικοποίησιν.

Οἱ λαοὶ ἀνέκαθεν ἐνοστάλησαν τὴν κατάργησιν τοῦ πολέμου καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς αἰωνίας εἰρήνης. Ὁ Πλάτων θεωρεῖ ὡς μέγιστον ἀγαθὸν τῆς Πολιτείας τὴν εἰρήνην. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς γράφει: «Ἀλλοίμονον εἰς δὲ ἄθλιον γένος κατοκτύχων ἀνθρώπων γεννηθέντων ἐκ τοιαύτης ἔριδος καὶ θρήνου. Δὲν βλέπετε, πῶς κατασχίζετε ἀλλήλους ἀπὸ ἐπιπολαιότητά τῆς ψυχῆς σας. Ἐκεῖνοι δὲν ἐγνώριζον τὸν θεὸν τοῦ πολέμου καὶ τοῦ θορύβου. . . . ἐκυριάρχει μόνον ἡ Κύπρις. Οὐδέποτε ἔσταξεν ὁ βωμὸς ἀπὸ τὸ αἷμα φονευθέντων τὰύρων, διότι τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ χειρότερον ἀνουσιούργημα τῶν ἀνθρώπων νὰ καταστρέψουν μίαν ζωὴν καὶ νὰ τρώγουν σπαράσσοντα μέλη. Ὅλα ἦσαν πρᾶα. Πτηνὰ καὶ ζῶα προσκολλῶνται φιλικῶς καὶ μετ' ἐμπιστοσύνης εἰς τοὺς ἀνθρώπους. . . . καὶ ἔκαιεν ἡ φλόξ τῆς ἀγάπης (FRG 128 - 146).

Ὁ Εὐριπίδης λέγει «ἡ (Εἰρήνη) πρῶτα μὲν μούσαισι προσφιλεστάτη, γόοισι δ' ἐχθρὰ, τέρπεται δ' εὐαιδία, χαίρει δὲ πλούτῳ. Ταῦτ' ἀφέντες οἱ κακοὶ πολέμοις ἀναιρούμεσθα.»

Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γράφει. «Εἰρήνη φίλη, τὸ γλυκὺ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, ὃ νῦν ἔδωκα τῷ λαῷ καὶ ἀντέλαβον. Εἰρήνη φίλη, τὸ παρὰ πάντων μὲν ἐπαινούμενον ἀγαθόν, ὑπ' ὀλίγων δὲ φυλασσόμενον, ποῦ πότε ἀπέλιπες ἡμᾶς, τοσοῦτος ἐξ οὗ χρόνος ἤδη καὶ πότε ἐπανήξεις ἡμῖν;»

Τὴν ἐπίτευξιν τῆς εἰρήνης ἀφαντάσθησαν παντοιοτρόπως οἱ ἄνθρωποι. Πολλοὶ ἐνόμισαν ταύτην δυνατὴν διὰ τῆς διὰ τοῦ πολέμου δημιουργίας κοσμοκρατορίας τινός. Ὁ Τάκιτος ἐπίστευε τοῦτο διὰ τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν. Κατὰ τὴν Ναπολεόντειον ἐποχὴν ἐπιστεύετο

ώσαύτως τοιοῦτον τι. Εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐποχὴν ἡ «Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν», νῦν δὲ ὁ Ὄργανισμὸς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν προτίθεται νὰ κατοχυρώσῃ τὴν εἰρήνην, ἐν ᾧ παραλλήλως ἰσχύει εἰσέτι καὶ ἐφαρμόζεται χάριν τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης τὸ «ἂν θέλῃς εἰρήνην παρασκευάζε τὸν πόλεμον».¹ Τὰ ἀνωτέρω κατασκευάσματα, ἀνομοιογενῆ καὶ πλήρῃ δυσπιστίας καὶ καχυποψίας, στερούμενα δὲ καὶ αὐτῆς τῆς καλῆς πίστεως φαίνονται πολὺ ἀσθενῆ, ἵνα δυνηθοῦν νὰ ἀνακόψουν τὴν πρὸς τὸν πόλεμον ροπὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποτελοῦν ὡς βλέπομεν μᾶλλον πολεμικὸν στίβον παρὰ ἐστίαν ἀκτινοβολίας τῆς εἰρήνης.

Ἐσχάτως θεωρεῖται ὡς σημαντικὸς παράγων ἐναντίον τοῦ πολέμου τὸ γεγονός τῆς ἀνακαλύψεως λίαν καταστρεπτικῶν πολεμικῶν μέσων, ὡς π. χ. ἡ βόμβα τοῦ ἀτόμου, ἔνεκεν τῶν ὁποίων ὁ πόλεμος μέλλει ν' ἀναιρέσῃ ἑαυτὸν λόγῳ τῶν συνεπειῶν του. Ὅταν ὁμῶς βλέπη τις τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀνθρώπων, τῶν ζώντων εἰσέτι ἐν μέσῳ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου ἐρειπίων, καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς ἀπισιοδοξίας ὅτι οὔτε ἡ ἐξαιρετικὴ καταστρεπτικότης τῶν νέων πολεμικῶν μέσων πρόκειται ν' ἀναχαιτίσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ νέου τινος πολέμου. Πάντως, ὡς καὶ εἰς τὸ παρελθόν, ἡ προσπάθεια καὶ ἡ κίνησις ὑπὲρ τῆς εἰρήνης εἶναι διεθνῆς.² Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐποχὴν παρατηρεῖ τις συνειδητὴν προσπάθειαν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης. Οἱ λαοὶ σήμερον ἔθεσαν τὴν εἰρήνην ὡς πρόβλημα καὶ σκοπὸν. Τοῦτο εἶναι τοῦλάχιστον παρήγορον.

* *

Εἶναι ὁμῶς σκόπιμος καὶ ὠφέλιμος διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος ἡ κατάστασις τῆς αἰωνίας εἰρήνης; Εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξάλειψις τοῦ φαινομένου τοῦ πολέμου

(1) Εἰς πολλάς περιπτώσεις ὁ πόλεμος κατέστη ἀναγκαῖος καὶ ἐξασφάλισε τὴν εἰρήνην διὰ τι χρονικὸν διάστημα.

(2) Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι παραλλήλως πρὸς τὴν διεθνῆ κίνησιν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ὑπάρχει καὶ διεθνῆς κίνησις ὑπὲρ τοῦ πολέμου.

χωρίς να επέλθωσιν βλάβαι εἰς τὴν εξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου, δοθέντος ὅτι ὁ ὀργανισμὸς αὐτοῦ ἐνέχει ὡς ψυχικὴν λειτουργίαν τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν πόλεμον;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι, ὅτι ὁ ἀγὼν δὲν πρέπει νὰ παύσῃ, ἀλλὰ νὰ στραφῇ πρὸς ἄλλους σκοποὺς καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν ἀλληλοεξόντωσιν. Ὡς δὲ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ ἐντελῶς ἀγρίου ζώου προήχθη εἰς πεπολιτισμένον δεσμεύσας πλείστας ὄσας πρωτογόνους ψυχικὰς λειτουργίας καὶ κατευθύνας τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν πρὸς ἄλλους σκοποὺς, οὕτω εἶναι δυνατόν καὶ ἢ πρὸς πόλεμον ψυχικὴ ἐνέργεια, νὰ παροχετευθῇ ἀλλαχοῦ, χωρὶς ἢ παύσις τῆς λειτουργίας ταύτης νὰ συνεπιφέρῃ διαταραχὴν εἰς τὴν εξέλιξιν του. Ὁ ἄνθρωπος παύσας νὰ εἶναι πρωτόγονος καὶ γενόμενος πολιτισμένος δὲν κατέστρεψεν εἰ μὴ μόνον τὴν πρωτόγονον ιδιότητα τῆς ὑποστάσεώς του.

Ἐπομένως εἶναι δυνατὴ ἢ δέσμευσις τῆς πρὸς τὸν πόλεμον ψυχικῆς ἐνεργείας καὶ ἢ διάθεσις αὐτῆς πρὸς σκοποὺς πνευματικούς.

Ὁ ἄνθρωπος ἀσυνειδήτως προαισθάνεται τὴν μελλοντικὴν ταύτην εξέλιξιν καὶ διαμόρφωσίν του. Δι' ὃ ἐζήσῃ καὶ ζῆ μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς αἰωνίας εἰρήνης.

Τὴν ἐπέλευσιν τῆς ἐποχῆς τῆς εἰρήνης προησθάνθησαν οἱ ἄνθρωποι ἰδίως οἱ ἐμπνευσμένοι ἐξ αὐτῶν, δηλαδὴ οἱ προφῆται, οἱ ποιηταί, οἱ φιλόσοφοι. Πολλοὶ τούτων ἐφαντάσθησαν, ὅτι ἢ ἐν λόγῳ ἐποχὴ ὑπῆρξε κάποτε εἰς τὸ παρελθόν. Τοῦτο δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἡ ἐποχὴ αὕτη μέλλει νὰ ἔλθῃ. Ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῷ μέλλοντι θὰ διαπαιδαγωγηθῇ ἀπὸ τῆς ἀγριότητος, τῆς βαρβαρότητος καὶ τοῦ κανιβαλισμοῦ εἰς τὸν ἀνθρωπισμὸν καὶ τὸν πολιτισμὸν. Ὁ ἄνθρωπος μέλλει νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἵνα μὴ μεταπέσῃ πλέον εἰς τὸν κανιβαλισμὸν τοῦ πολέμου. Ἄς μὴ ἀπατώμεθα ὅμως εἰς συντόμους προβλέψεις καὶ προφητείας, διότι ἐπὶ τοῦ παρόντος οὔτε τὸ ἦθος τοῦ ἀτόμου, οὔδὲ ἢ συγκρότησις τῆς κοινωνίας εἶναι

τοιαύτη, ὥστε ν' ἀποτελῆ ἐχέγγυον διαρκοῦς εἰρήνης.¹

Κάποτε ὅμως θέλει ἀνατείλῃ ἡ ἡμέρα τῆς αἰωνίας εἰρήνης, καθ' ἣν θὰ παύσῃ νὰ ἰσχύῃ τὸ HOMO MOMI-NIS LUPUS EST, τὸ δίδαγμα δὲ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης, τὸ ὁποῖον ὁ θεῖος διδάσκαλος ἐξύψωσε μέχρι τοῦ ἀπολύτου ἄνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ θὰ εὔρῃ πλήρη πραγματοποίησιν.

(1) Ὁ JEAN PAUL ἔγραφε τῷ 1809. «Ἡ ἐποχὴ μας δὲν ὁμοιάζει πρὸς ἄλλας ἐποχάς διότι ὄχι τὰ κράτη ἀλλὰ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐργάζονται διὰ τὴν μεταβολὴν του καὶ τὴν ἰσότητά. Καὶ ἡ ἐλαία τὸ δένδρον τῆς εἰρήνης δύναται νὰ ἔχῃ τὰς ρίζας του οὐχὶ εἰς κήπους, ἀλλὰ ταυτοχρόνως εἰς ὅλην τὴν γῆν. Ἡ πυξίς καὶ ἡ γραφίς, τὰ πλοῖα καὶ ὁ τύπος κατήργησαν τὴν μόνωσιν τῶν λαῶν, οἵτινες συνδέονται νῦν ἐπὶ μιᾶς κλίμακος ἐφόδου καὶ μιᾶς κλίμακος πρὸς τὸν οὐρανόν». Παρὰ τὰς εὐσιώνους ταύτας προβλέψεις τίποτε δὲν μετεβλήθη ἐντὸς μιᾶς καὶ ἡμισείας ἑκατονταετίας.